

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ПЕРЕВЕЗЕНЬ

Кафедра залізничних станцій та вузлів

І.В. Берестов, Т.Т. Берестова

**КОНТРАБАНДА ТА ПОРУШЕННЯ
МИТНИХ ПРАВИЛ**

*Конспект лекцій
з дисципліни*

“МИТНА СПРАВА НА ТРАНСПОРТІ”

Частина 3

Харків – 2015

Берестов І.В., Берестова Т.Т. Контрабанда та порушення митних правил: Конспект лекцій. – Харків: УкрДУЗТ, 2015. – Ч. 3. – 60 с.

Конспект лекцій «Контрабанда та порушення митних правил» (частина 3) містить матеріал з питань запобігання та протидії контрабанді; порушення митних правил та відповідальності за них; міжнародних договорів та їх видів; внутрішньої служби митних органів; інформаційних технологій та митної статистики.

Конспект лекцій призначено та рекомендується для використання студентами III курсу денної форми навчання спеціальності «Організація перевезень та управління на транспорті (залізничний транспорт)», а також слухачів ІППК.

Іл. 4, бібліогр.: 8 назв.

Конспект лекцій розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри залізничних станцій та вузлів 2 березня 2015 р., протокол № 8.

Рецензент

проф. Є.С. Альошинський

Т.Т. Берестова, І.В. Берестов

КОНТРАБАНДА ТА ПОРУШЕННЯ
МИТНИХ ПРАВИЛ

Конспект лекцій
з дисципліни

“МИТНА СПРАВА НА ТРАНСПОРТІ”

Частина 3

Відповідальний за випуск Берестова Т.Т.

Редактор Страхова В.В.

Підписано до друку 24.04.15 р.

Формат паперу 60x84 1/16. Папір писальний.

Умовн.-друк.арк. 3,00. Тираж 50. Замовлення №

Видавець та виготовлювач Українська державна академія залізничного транспорту,
61050, Харків-50, майдан Фейєрбаха, 7.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2874 від 12.06.2007 р.

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ
ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ПЕРЕВЕЗЕНЬ

Кафедра залізничних станцій та вузлів

Т.Т. Берестова, І.В. Берестов

**КОНТРАБАНДА ТА ПОРУШЕННЯ
МИТНИХ ПРАВИЛ**

**КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
з дисципліни**

“МИТНА СПРАВА НА ТРАНСПОРТІ”

Частина 3

Харків 2015

Берестов І.В., Берестова Т.Т. Контрабанда та порушення митних правил: Конспект лекцій. – Харків: УкрДАЗТ, 2015. – 60 с. – Ч. 3.

Конспект лекцій «Контрабанда та порушення митних правил» (частина 3) містить матеріал з питань запобігання та протидії контрабанді; порушення митних правил та відповідальності за них; міжнародних договорів та їх видів; внутрішньої служби митних органів; інформаційних технологій та митної статистики.

Конспект лекцій призначено та рекомендується для використання студентами III курсу денної форми навчання спеціальності «Організація перевезень та управління на транспорті (залізничний транспорт)», а також слухачів ІППК.

Іл.4, бібліогр.: 8 назв.

Конспект лекцій розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри залізничних станцій та вузлів 02 березня 2015 р., протокол № 8.

Рецензент

проф. Є.С. Альошинський

Тема 7. Боротьба з контрабандою

7.1 Поняття «контрабанда» у законодавстві України

Контрабанда – давно відомий людству злочинний промисел. Термін «Контрабанда» походить від італ. *contrabando*: *contra* – проти, *bando* – урядовий указ. Контрабанда як злочин передбачена кримінальним, адміністративним і митним законодавством практично у всіх країнах. Вона завдає збитків економіці держави, встановленому правопорядку у сфері міжнародної торгівлі, порушує державний суверенітет.

Незважаючи на міжнародно-правовий характер контрабанди, дотепер не прийнято багатосторонньої угоди щодо боротьби з цим злочином.

Сучасна контрабанда має високий ступінь організованості, технічного забезпечення та міжнародних зв'язків, контрабандисти швидко реагують на зміни структури ринку, митного режиму і постійно вдосконалюють способи й методи приховання контрабанди, а тому боротьба з цим правопорушенням не може бути ефективною без тісної співпраці між країнами.

Верховною Радою України 5 квітня 2001 р. був прийнятий новий Кримінальний кодекс України, згідно з яким в країні кримінальна відповідальність за контрабанду встановлена ст. 201 та контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів ст. 305 Кримінального кодексу України.

Відповідно до законодавства України **контрабанда** – це переміщення певних предметів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю. Ці норми зазначені в чинному Кримінальному кодексі України (далі ККУ) у розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності» (ст. 201) та у розділі XII «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» (ст. 305).

«Контрабанда» (ст. 201)

(1) Контрабанда, тобто переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинена у великих розмірах, а також

незаконне переміщення історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також контрабанда стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межами України, - карається позбавленням волі строком від трьох до семи років з конфіскацією предметів контрабанди.

(2) Ті ж дії, вчинені за попередньою змовою групою осіб або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею – караються позбавленням волі строком від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією предметів контрабанди та з конфіскацією майна.

Примітка – Контрабанда товарів вважається вчиненою у великих розмірах, якщо їхня вартість у тисячу і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян.

7.2 Кримінально-правова характеристика контрабанди згідно зі ст. 201 ККУ

Суспільна небезпека контрабанди полягає в тому, що при протиправному переміщенні через митний кордон України товарів та предметів порушується порядок державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, який включає загальний, а щодо окремої групи товарів та предметів – спеціальний порядок переміщення їх через кордон. Таким чином, контрабанда заподіює прямі економічні збитки державі, пов'язані з несплатою мита, інших податків (платежів), як під час перетинання митного кордону України, так і у зв'язку з реалізацією контрабандних товарів на території України чи за її межами. Крім того, контрабанда заподіює шкоду встановленому порядку управління, посягає на національну культурну спадщину українського народу, може заподіяти шкоду відносинам України з іншими державами. Також вона сприяє незаконному обігу в Україні та світі наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, може завдавати шкоди здоров'ю людей, а також

відносинам співпраці держав у боротьбі з міжнародним наркобізнесом.

Безпосереднім об'єктом контрабанди називають встановлений порядок переміщення товарів, а також окремих предметів та речовин, вилучених з вільного обігу, через митний кордон України.

Відповідно до ст. 201 ККУ до предметів контрабанди належать: товари, історичні й культурні цінності; отруйні, сильнодіючі, радіоактивні, вибухові речовини, зброя та боєприпаси; стратегічно важливі сировинні товари.

Предмети контрабанди можна поділити на дві групи: будь-які товари, які мають мінову або споживчу вартість та особливі категорії предметів, що безпосередньо і вичерпно визначені в диспозиціях ст. 201 ККУ.

До *першої групи* належать товари, тобто майно, яке більш-менш вільно обертається в Україні. Незаконне переміщення вказаних предметів через митний кордон підпадає під ст. 201 ККУ лише у тому разі, якщо контрабанда вчинена у великих розмірах.

Відповідно до ст. 201 ККУ **товаром** є будь-який продукт праці, що має споживчу вартість, призначений для задоволення потреб людини і при цьому вироблений для відчуження шляхом продажу, обміну та ін. Товаром можуть бути звичайні продовольчі чи непродовольчі товари, лікарські засоби (крім отруйних і сильнодіючих), гладкоствольна мисливська зброя та бойові припаси до неї, сировина тощо.

При кваліфікації злочину за ст. 201 ККУ необхідно виходити з неоподаткованого мінімуму доходів громадян, встановленого законодавством на момент учинення злочину. Якщо до розгляду справи в касаційному чи наглядовому порядку буде встановлено більш високий неоподаткований мінімум доходів громадян, ця обставина не може бути підставою для звільнення порушника митного законодавства від кримінальної відповідальності.

Судова практика виходить з того, що вартість предметів контрабанди має встановлюватися на момент учинення злочину. Певні труднощі викликає питання про те, з яких цін слід виходити при визначенні вартості предметів контрабанди.

Верховний Суд України орієнтує на визначення вартості предметів контрабанди за допомогою вільних ринкових цін, а у разі їх відсутності – на підставі висновків товарознавчої експертизи.

Як встановлено Верховним Судом України, «переміщення історичних і культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних, вибухових речовин, зброї і боєприпасів є злочином незалежно від розміру».

Отже, до другої групи належать предмети, вільний цивільно-правовий обіг яких згідно з чинним законодавством істотно обмежений. Це історичні та культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, радіоактивні, вибухові речовини, зброя та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), стратегічно важливі сировинні товари. Незаконне переміщення таких предметів через митний кордон регулюється ст. 201 ККУ незалежно від їх вартості та наявності групи осіб, які об'єдналися для вчинення контрабанди.

На практиці питання про те, чи належить той чи інший предмет до культурних або історичних цінностей, зброї, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних, вибухових речовин, стратегічно важливих сировинних товарів вирішують шляхом проведення експертизи (мистецтвознавчої, криміналістичної, фізико-хімічної та ін.).

Загальне поняття **культурних цінностей** подано у ст. 1 Конвенції про заходи, спрямовані на заборону й запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та переданню права власності на культурні цінності (ратифікована Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 10 лютого 1988 р.). Культурними цінностями вважаються цінності релігійного чи світського характеру, які кожна держава розглядає як такі, що мають значення для археології доісторичного періоду, історії, літератури, мистецтва і науки (рідкісні колекції і зразки флори й фауни, предмети, що становлять інтерес для валеології, археології, мінералогії, анатомії; меблі, музичні інструменти та інші старовинні предмети більш ніж 100-літньої давності, етнографічні матеріали, інші художні цінності, рідкісні рукописи, поштові марки тощо).

Водночас культурні цінності не завжди є історичними, але **історичні цінності** є частиною культурних цінностей народу.

Суспільна небезпека контрабанди історичних та культурних цінностей полягає в тому, що це діяння створює загрозу втрати назавжди унікальних предметів, які становлять культурну спадщину для майбутніх поколінь громадян кожної цивілізованої країни. Згідно з світовою статистикою, вдається знайти тільки 8 % історико-культурної контрабанди.

Отруйними або сильнодіючими засоби визначаються відповідно до Закону України «Про лікарські засоби» від 4 квітня 1996 р.

Отруйні речовини – це отрути, токсини (бойові, лікарські та ін.), які, потрапляючи в організм людини через органи дихання, травлення або через шкіру, здатні викликати її смерть або суттєвий розлад діяльності організму. Вони можуть бути мінерального (миш'як, стрихнін, ртуть, сулема, синильна кислота, пестициди тощо), рослинного (отрута, виділена з мухомора, блідої поганки та ін.), тваринного (зміїна отрута та отрута, що виробляється членистоногими тваринами) або змішаного чи штучного походження. До бойових отруйних речовин належать речовини загальноотруйного, нервово-паралітичного, шкірно-наривного, задушливого, дратуючого, психогенного та нейротропного впливу (фосген, хлорпикрин, іприт, зарин, зоман тощо). Перелік лікарських отруйних речовин визначає Міністерство охорони здоров'я України. До нього входять, зокрема, такі субстанції, як клофелін, прозерин, промедол та ін.

Отруйні речовини (наприклад, військового характеру або такі як миш'як, сулема, зміїна отрута тощо) надзвичайно небезпечні навіть в мікродозах, тому питання про визначення їх розміру звичайно не набуває великого значення.

За ст. 201 ККУ не можуть бути віднесені до отруйних речовин ті, що прямо визначаються законодавством як наркотичні засоби, психотропні речовини або прекурсори, сильнодіючі речовини, а також ті, що хоча фактично й можуть викликати отруєння, але є загальнодоступними речовинами (алкоголь та його сурогати, бензин, керосин, нафталін, нашатирний спирт, оцтова есенція, хлорофос тощо).

Сильнодіючі речовини – це лікарські, побутові, промислові та інші хімічні речовини, здатні своїм впливом на живий організм заподіяти йому шкоду. До них, зокрема, віднесено бісептол, еритроміцин, ефералган, камфора, корвалол, нітрогліцерин, новокаїн, но-шпа, панадол, парацетамол, стрептоцид, фурацилін, настоянки женьшеню й прополісу, розчин йоду спиртовий та ін. У зв'язку з тим, що більшість з перерахованих сильнодіючих речовин належать до антибіотиків, хіміотерапевтичних засобів або противірусних препаратів, які, зазвичай, застосовуються для лікування, постає питання про те, чи завжди створює склад злочину незаконне переміщення їх через митний кордон. На нашу думку, кримінальна відповідальність має наступати тільки у випадках, коли кількість зазначених лікарських засобів значно перевищує розміри, необхідні для лікування конкретної особи, що має оцінюватися на підставі конкретних матеріалів справи.

Поняття **радіоактивних матеріалів** розкривається певною мірою у ст. 265 ККУ – це природного або штучного походження джерела іонізуючого випромінювання, радіоактивних речовин або ядерні матеріали, що перебувають у будь-якому фізичному стані в установці або у виробі чи іншому будь-якому вигляді й стосовно яких діють спеціальні правила їх використання. Поняття **джерел іонізуючого випромінювання**, радіоактивних речовин і ядерних матеріалів розкриваються в низці нормативних актів і, зокрема, в Законі України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 8 лютого 1995 р.

Радіоактивні речовини – це ядерне паливо, яке може виділяти енергію шляхом самопідтримуваного ланцюгового процесу поза ядерним реактором, радіоактивні продукти та відходи, речовини природного або штучного походження, що містять у своєму складі радіоактивні ізотопи, здатні до первісного випромінювання (руда уранова або торієва, уран-233, плутоній-239 тощо), а також ті, що набули радіоактивності внаслідок впливу інших радіоактивних матеріалів. Обладнання та установки (технічні пристрої) – джерела іонізуючого випромінювання – не є в прямому значенні речовинами, тому незаконне поводження з ними передбачає відповідальність лише за ст. 265, 267 ККУ (порушення правил поводження з

вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами).

Поняття **вибухових речовин, зброї та боєприпасів** розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про розкрадання, виготовлення, зберігання та інші незаконні діяння зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами» від 8 липня 1994 р. № 6. **Зброя** поділяється на вогнестрільну та холодну. Так, **вогнестрільна зброя** – це всі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї (крім гладкоствольної мисливської), для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей), а до **холодної зброї** належать знаряддя та пристрої, які відповідають стандартним зразкам або історично виробленим типам зброї, чи інші предмети, що мають колючо-ріжучий, рубаючий, роздроблюючий або ударний ефект (багнет стилет, ніж, кинджал, нунчаки, кастет тощо) і призначені для ураження живої цілі.

Вибухові речовини – це порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню. Засоби ініціювання, тобто зовнішні джерела імпульсу для здійснення вибуху (вогнепроводні та детонуючі шнури, електродетонатори, капсули-детонатори тощо), за законом не належать до вибухових речовин. За умови, що вони призначені для вчинення вибуху, їх можна віднести до боєприпасів.

Бойові припаси – це патрони, артилерійські снаряди, бомби, міни, гранати, бойові частини ракет і торпед та інші вироби або вибухові пристрої в збірному вигляді, спорядженні вибуховою речовиною і призначені для стрільби з вогнепальної зброї чи для вчинення вибуху.

Чи є предмет культурною, в тому числі історичною цінністю, отруйною, сильнодіючою, радіоактивною, вибуховою речовиною, зброєю або боєприпасами, потрібно визначити шляхом проведення мистецтвознавчої, фізико-хімічної, криміналістичної або інших експертиз.

Стратегічно важливими сировинними товарами за ст. 201 ККУ, на нашу думку, є матеріали та енергетичні (зокрема,

нафта, газ) продукти нафтогазової переробки, рідкоземельні метали та радіоактивні елементи, коштовне каміння та метали.

З урахуванням суспільної небезпечності порнографічних предметів і творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, їх ввезення в Україну визначається відповідно до ст. 300 (ввезення, виготовлення або розповсюдження товарів, що пропагують культ насильства і жорстокості), 301 (ввезення, виготовлення, збування і розповсюдження порнографічних предметів) ККУ злочином проти громадського порядку.

Нині певного поширення набуло явище, яке дістало назву «контрабанда людей». Заволодіння людиною, пов'язане з переміщенням через Державний кордон України за певних умов, є складом злочину, передбаченого ст. 146 ККУ «Торгівля людьми – злочин проти особистої свободи людини».

Об'єктивна сторона контрабанди (ст. 201 ККУ) полягає в активних діях, спрямованих на незаконне переміщення предметів через митний кордон України.

Незаконне переміщення товарів та інших предметів через митний (державний) кордон України здійснюється двома альтернативними способами:

- 1) поза митним контролем;
- 2) з приховуванням від митного контролю.

Переміщення предметів через митний кордон України поза митним контролем означає їх переміщення через митний кордон України:

- а) поза місцем розташування митниці;
- б) поза часом здійснення митного оформлення (тобто до відкриття чи після закриття митниці, яка є тимчасовою або не працює цілодобово).

У разі, коли контрабандист незаконно перетинає державний кордон України, його дії необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 201 і 331 ККУ (незаконне перетинання державного кордону). Спосіб контрабанди «поза митним контролем» є характерним для митниць, розташованих на кордоні з такими країнами, як Росія, Білорусь, Молдова.

Переміщення предметів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю означає їх переміщення через указаний кордон:

а) з використанням тайників *спеціально, з метою вчинення контрабанди, обладнаних сховищ у транспортних засобах, устаткуванні, контейнерах, тарі, предметах одягу чи взуття тощо);

б) з використанням інших засобів, що утруднюють виявлення предметів (скажімо, з приховуванням предметів у природних заглибленнях людського тіла чи тварин, у волоссі, у кишені, в порожнинах транспортного засобу, із загортанням предмета у велику кількість шарів паперу та ін.);

в) шляхом надання одним предметам вигляду інших (наприклад, зафарбування олійного фарбою посуду, виготовленого із дорогоцінного металу, поміщення отруйних речовин у пляшки з-під звичайних ліків тощо);

г) із поданням митного органу України як підстави для переміщення предметів підроблених документів, документів, одержаних незаконним шляхом, або документів, що містять неправдиві дані, а також документів, що є підставою для переміщення інших предметів.

Під тайниками мають на увазі спеціально виготовлені, обладнані або пристосовані сховища, а також конструктивні порожнини, ємності транспортних засобів, багажу тощо. Як зазначалось в юридичній літературі, предмети, які знаходяться у місцях, вказаних у митній декларації, наприклад, у багажі або речах громадянина, вважаються прихованими від митного контролю, якщо вони будь-яким чином замасковані. Незамасковані речі, навіть якщо вони не підлягають пропуску через кордон із тих чи інших підстав, не можуть розглядатись як контрабанда. Варто зазначити, що маскуванню, яке є серцевиною такого способу контрабанди, як приховування від митного контролю, взагалі не має жодного зазначення щодо притягнення до відповідальності за ст. 201 ККУ у тому разі, коли контрабанда скоюється поза місцем розміщення митниці або поза часом здійснення митного оформлення).

Найпоширенішим способом є примітивне їх приховання в одязі, продуктах харчування, спідній білизні, взутті, багажі, купе вагонів, салонах автобусів. У літературі, призначеній для працівників митниць, зазначається, що при особистому огляді треба звернути увагу на такі елементи одягу, як кишені з

подвійним дном, таємні кишені, манжети, корсети, вузли краваток, у військовослужбовців – на кокарди, погони, портупеї. Під час огляду речей слід приділяти особливу увагу дитячим речам, запальничкам, термосам, гральним картам, пачкам з-під цигарок, гудзикам із пустотами, косметичним наборам, різним пов'язкам, зокрема гіпсовим. Предмети контрабанди можуть приховуватися і на тілі людини – між пальцями ніг, у волоссі, у контейнерах, які кріпляться до зубів, у природних заглибленнях організму.

Наступний різновид приховування - це інтелектуальне маскування контрабанди. Тобто подання підроблених документів, документів, що містять неправдиві дані, одержаних незаконним шляхом, документів, що є підставою для переміщення інших предметів. Йдеться про коносаменти, товарно-транспортні накладні, ліцензії, митні декларації, вагонні листи, багажні списки та інші документи, які за формою відповідають встановленим вимогам і нібито дають право особі без перешкод перетнути митний кордон.

З метою вчинення контрабанди фізична особа спочатку може здійснити підробку документів, необхідних для незаконного переміщення предметів через митний кордон, а посадова особа здатна скоїти службове підроблення. Диспозицією ст. 366 ККУ (службове підроблення) охоплюється як матеріальне підроблення, так і фальшування офіційних документів, при якому уповноваженим суб'єктом у документи, оформлені, на перший погляд, правильно, вносяться відомості, які за своїм змістом повністю або частково не відповідають дійсності (інтелектуальне підроблення).

Отже, переміщення певних предметів через митний кордон України є контрабандою, якщо воно вчинене одним із указаних способів.

7.3 Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів та прекурсорів

Загальновідомим є факт збільшення масштабів неконтрольованого обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, зростання їхнього незаконного виробництва, попиту й обігу. Виявлені при цьому антисоціальні тенденції зумовили необхідність застосування на національному і міжнародному рівнях відповідної системи контролю.

Основні види наркотичних засобів, що найчастіше виявляються в Україні, – це рослинні наркотики місцевого виробництва: макова соломка і похідні з конопель.

Україна сьогодні є країною транзиту наркотичних засобів і нового ринку збуту для наркоділків. Під виглядом нових лікарських препаратів можуть ввозитись і наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори. Є нормативні документи, регламентуючий перелік наркотичних засобів і список, що постійно оновлюється Комітетом з контролю за наркотиками при Міністерстві охорони здоров'я України. До цього переліку включаються всі наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, що перебувають під міжнародним контролем.

Наркотичні засоби – це включені до Переліку речовини природного чи синтетичного походження, препарати, рослини, які становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними (маріхуана, гашиш, макова соломка, кокаїн, героїн та ін.).

Психотропні речовини – це включені до Переліку речовини природного чи синтетичного походження, препарати, природні матеріали, здатні викликати стан залежності та справляти депресивний або стимулюючий вплив на центральну нервову систему або викликати порушення сприйняття або емоцій, або мислення, або поведінки і становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними (клофелін, мексалін, група амфітамінів тощо).

Прекурсори – це речовини та їх солі, що використовуються при виробництві, виготовленні наркотичних засобів і психотропних речовин, включених до Переліку.

Аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин – це заборонені до обігу в Україні речовини природного чи синтетичного походження, не включені до Переліку, хімічна структура і властивості яких подібні до хімічної структури і властивостей наркотичних засобів та психотропних речовин, психоактивну дію яких ці речовини відтворюють.

Відповідність за скоєння контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів настає за ст. 305 ККУ. Законодавець спеціально виділяє контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Це злочин підвищеної суспільної небезпеки, який зазіхає на суспільні відносини, що забезпечують установлений державою порядок виготовлення цих речовин, їх переміщення через митний кордон України та охорони здоров'я населення. Про це свідчать фактична спрямованість дій на зазначені суспільні відносини і їх незаконність, оскільки всі дії щодо цих речовин (виготовлення, купівля, продаж, переміщення та ін.) правомірні лише у випадку, коли вони здійснюються за дозволом компетентних органів у медичних або наукових цілях. Основним із них є Сертифікат, затверджений Постановою Кабінету міністрів України від 3 лютого 1997 р. № 146 відповідно до ст. 11 Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів». Наказом ДМСУ від 3 липня 1997 р. затверджено перелік пунктів пропуску на митному кордоні України, через які дозволяється ввезення, вивезення та транзит через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

7.3.1 Місця приховування, що найчастіше використовуються контрабандистами

При контрабанді героїну. Використовують батарейки живлення, газові й аерозольні балони, фото-, відео- й аудіокасети. За допомогою пульверизатора наркотик наноситься на поверхню аркушів паперу, які потім пресують. Запаковані в поліетиленовий пакет зашивають під прокладку валіз як ущільнювачі. Фальшиві шматки мила (пресують і запаковують у фірмове упакування).

При контрабанді кокаїну. Ховають у подвійному дні дорожніх валіз і сумок. Схованки виготовляють із двох жерстин, розмір яких залежить від периметра валізи, після закладення наркотику їх ретельно скріплюють між собою і ховають у м'яких каркасах валіз. Кокаїн також ховають у банках з-під соків, кави, пива, скриньках, касетах фотографій «Полароїд».

Перевезення наркотиків пасажирями, які приховали їх усередині свого тіла. Наркотики закладаються в презервативи, гумові напальники тощо, зав'язують шовковою ниткою, змащують вазеліном і ковтають. Часто приймають велику кількість зміцнюючих засобів та препаратів для зменшення кислотності шлунка. Один професійний «ковтальник» у шлунку може перевезти до 500 г «зілля».

Приховування з використанням порожнин тіла. Наркотики запаковуються так само, як і при ковтанні, але в цьому випадку загортаються в спеціальну чорну плівку підвищеної еластичності і після цього змащуються. Потім це закладення, найчастіше циліндричної форми, вміщується або в пряму кишку, або в піхву.

7.3.2 Контрольовані постачання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (ст. 456 МКУ)

Відповідно до законів України митні органи з метою виявлення джерел і каналів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, осіб, які беруть участь у цьому, разом з іншими державними органами (підрозділами), що мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, можуть використовувати метод контрольованого постачання зазначених засобів, речовин і прекурсорів.

Порядок проведення контрольованої поставки визначається МКУ і відповідним нормативно-правовим актом спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у галузі митної справи. МВС України, СБ України, спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону України, погодженим із

Генеральною прокуратурою України та Міністерством юстиції України.

Поняття контрольоване постачання вперше було визначено Конвенцією ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 р. Метою проведення контрольованого постачання є вжиття таких заходів, щоб визначити кримінальними злочинами дії осіб, які беруть участь у здійсненні правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Конвенція ООН підписана Україною 16 березня 1989 р. у м. Відні та відповідно до постанови Верховної Ради УРСР ратифікована 25 квітня 1991 р.

Контрольоване постачання є заходом протидії незаконному переміщенню через митний кордон України наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Законом України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними» від 15 лютого 1995 р. № 62/95-ВР встановлено, що ДМСУ та державні органи (підрозділи), які мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, з метою виявлення джерел і каналів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, осіб, які беруть участь в цьому, в кожному окремому випадку за домовленістю з відповідними органами іноземних держав або на підставі міжнародних договорів України можуть використовувати метод контрольованого постачання, тобто допускають під контролем і оперативним наглядом цих органів ввезення в Україну, вивезення з України чи транзит через її територію наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Підставою для здійснення контрольованого постачання наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів є інформація про їх незаконне переміщення, а також інформація, отримана в рамках ведення оперативно-розшукових справ щодо зайняття особою чи групою осіб наркобізнесом.

Ст. 305 ККУ передбачає кримінальну відповідальність за незаконне переміщення через митний кордон України, тобто

переміщення поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Порядок проведення контрольованого постачання визначається Інструкцією про порядок проведення контрольованого постачання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженою спільним наказом від 14 серпня 1995 р. ДМСУ, МВС, СБУ, Держкомкордоном та зареєстрована у Мін'юсті України.

Фактичні результати контрольованого постачання можуть бути підставою для порушення кримінальної справи і використовуватися сукупно з іншими доказами у справі.

Про результати проведення контрольованого постачання повідомляють Генеральну прокуратуру України або відповідних прокурорів.

7.4 Дізнання у кримінальних справах про контрабанду

До кримінальної відповідальності притягуються особи, що займалися підготовкою до цього злочину (підшукування або пристосовування засобів чи знарядь або інше вмисне створення умов для скоєння злочину — ч. 1 ст. 17 КК України), а також особи, які вчинили замах на злочин (умисну дію, безпосередньо спрямовану на скоєння злочину, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі винного (ч. 2 ст. 17 КК України).

Приводами до порушення кримінальної справи є:

- заяви та повідомлення підприємств, установ, організацій, службових осіб, представників влади чи громадськості, а також окремих громадян;

- повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу на місці скоєння злочину або з речовими доказами;

- явка з повинною;

- повідомлення, опубліковані в пресі;

- безпосереднє виявлення органами дізнання, слідчим, прокурором або судом ознак злочину.

При проведенні дізнання підлягають встановленню: подія злочину, час, місце, спосіб його вчинення, особа, підозрювана в скоєнні злочину, мотиви та інші обставини, що мають відношення до скоєння злочину.

Доказами в кримінальній справі є будь-які фактичні дані, які встановлюються: за показаннями свідків і підозрюваного, висновками експертів, речовими доказами, протоколами слідчих і судових дій та іншими документами (ст. 65 КПК України).

Згідно з чинним кримінально-процесуальним законодавством (ст. 104 КПК України) органи дізнання, порушивши кримінальну справу за ознаками контрабанди, проводять невідкладні слідчі дії, до яких входять:

- огляд;
- обстеження;
- обшук;
- виїмка;
- допит свідка;
- допит підозрюваного;
- затримання підозрюваного.

Дізнання по кримінальних справах про контрабанду проводиться в межах встановленого десятиденного терміну. Після цього кримінальна справа має бути передана прокурору для провадження попереднього слідства або закрита при наявності передбачених законом підстав.

Тема 8 Порухення митних правил

8.1 Поняття адміністративного правопорушення та порушення митних правил

Порушення митних правил є адміністративними правопорушенням – протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений законодавством України порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, за які МКУ передбачена адміністративна відповідальність. Вона настає у разі, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність.

Головною соціальною ознакою порушення митних правил є ступінь його суспільної небезпеки. Крім суспільної небезпеки соціально-правову суть порушення митних правил характеризують також протиправність і винність. **Протиправність** – це юридичне вираження суспільної небезпеки адміністративної провини. Суть її полягає в тому, що конкретне суспільно небезпечне діяння визначається порушенням митних правил тільки в тому випадку, коли воно передбачене чинним митним законодавством.

Склад порушення митних правил розуміють як встановлену в адміністративно-правових нормах відповідних статей МКУ сукупність ознак, які визначають суспільну небезпеку, винність і протиправність діяння, яке тягне за собою застосування адміністративно-правових санкцій, і відрізняють це діяння від інших видів правопорушень.

Склад порушення включає ознаки, що характеризують зовнішній акт поведінки особи, його спрямованість і наслідки та ознаки, що характеризують самого правопорушника і його психічне ставлення до вчиненого. Відповідно ознаки складу порушення митних правил об'єднуються в чотири групи (елементи), що характеризують:

- а) об'єкт порушення митних правил;
- б) об'єктивний бік порушення митних правил;
- в) суб'єкт порушення митних правил;
- г) суб'єктивний бік порушення митних правил.

Всі вказані елементи складу порушення митних правил становлять нерозривну єдність. Наявність цих елементів обов'язкова для кваліфікації конкретного діяння як порушення митних правил. Якщо хоча б один з них відсутній або не відповідає ознакам, які передбачені відповідно статтею МКУ, то вказане діяння не є порушенням митних правил.

8.2 Стягнення за порушення митних правил

8.2.1 Види стягнень за порушення митних правил

За порушення митних правил можуть бути накладені такі стягнення:

- 1) попередження;
- 2) штраф;
- 3) конфіскація товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил, товарів зі спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувались для приховування безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, транспортних засобів, що використовувались для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України.

Система адміністративних стягнень, передбачених у статті, що коментується, включає різні за характером і правовими наслідками санкції, що дає змогу використати їх диференційно з урахуванням характеру вчиненого порушення митних правил, особистості правопорушника. У тексті статті ці санкції співвіднесені між собою і розташовані залежно від наростання суворості стягнення від найлегшого (попередження) до найсерйознішого – конфіскації.

Кожна стаття гл. 68 МКУ «Види порушень митних правил і відповідність» містить чіткі вказівки про міру стягнення, яка підлягає застосуванню за вчинення передбаченої нею провини. Орган, що розглядає справу про порушення митних правил, може призначити тільки те адміністративне стягнення, яке вказане в санкції статті. Попередження або штраф можуть застосовуватися тільки як основний вид стягнення за вчинене правопорушення.

Конфіскація товарів може застосовуватися як основний і додатковий вид стягнення.

За одне і те саме порушення митних правил може накладатися тільки основне або основне і додаткове стягнення. Якщо статтею, якою встановлюється відповідність за порушення митних правил, передбачається основне і додаткове стягнення, застосування лише додаткового стягнення без основного не допускається, за винятком випадків, передбачених ст. 466 МКУ.

Попередження або штраф можуть застосовуватися тільки як основний вид стягнення за вчинене правопорушення, передбачене всіма статтями МКУ, за винятком ст. 473 МКУ.

Конфіскація товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил, товарів зі спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувались для приховування безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, транспортних засобів, що використовувались для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України, може застосовуватися як основний вид стягнення за вчинення правопорушення, передбаченого статтями 471, 473, 476, 482, 483, 484 МКУ.

Застосування двох основних видів стягнення (штраф з конфіскацією) не допускається.

Конфіскація товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил може застосовуватися як додатковий вид стягнення за вчинення правопорушення, передбаченого ст. 345 МКУ.

Попередження як стягнення за порушення митних правил є офіційним попередженням правопорушника стосовно недопустимості таких діянь у майбутньому. Рішення про попередження приймається керівником митного органу або його заступником у формі постанови про накладання адміністративного стягнення відповідно до ст. 391 МКУ. Постанова оголошується правопорушникові. Попередження, як один із видів адміністративного стягнення, застосовується переважно до осіб, винних у здійсненні незначних проступків, які не становлять значної суспільної небезпеки. Зміст попередження полягає в офіційному, від імені держави, засудженні та осуді протиправного діяння правопорушника органом адміністративної

юрисдикції і в попередженні правопорушника про неприпустимість таких дій надалі. Оскільки попередження найлегше адміністративне стягнення, воно не впливає на майнові та інші права порушника. Застосовується попередження лише в тому разі, коли передбачено в санкції статті. За наявності альтернативи в санкції статті попередження застосовується тільки в тих випадках, коли особа, що характеризується позитивно, вперше вчинила порушення митних правил, за яке недоцільно застосовувати більш суворе стягнення. Причому перераховані умови лише в комплексі можуть дати підстави застосовувати попередження, а не штраф або інше адміністративне стягнення, передбачене санкцією відповідної статті МКУ.

Штраф – це грошове стягнення, що накладається на осіб за порушення митних правил у випадках і межах, встановлених МКУ.

Штраф є стягненням майнового характеру, яке виражається в отриманні з порушника і направленні в прибуток держави певної суми грошових коштів. У адміністративно-юрисдикційній практиці штраф є домінуючою формою адміністративної відповідальності, оскільки він передбачений як єдина або альтернативна міра стягнення за більшість адміністративних проступків.

Штраф – це засіб впливу на свідомість правопорушника шляхом ущемлення його майнових інтересів. Як адміністративне стягнення за вчинення порушення митних правил може застосовуватися як основне покарання.

МКУ встановлений мінімальний та максимальний розмір штрафів, що застосовуються, фіксуючи їх з визначенням верхнього і нижнього рівнів. Це дає можливість диференціювати стягнення, що накладаються з огляду на характер вчиненого порушення, обставин, що характеризують особу правопорушника, форми і ступеня його провини тощо. Крім того, розмір штрафу встановлюється залежно від суб'єкта адміністративної відповідальності (громадяни, посадові особи).

Штраф обчислюється у величині, кратній розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадяни на день скоєння правопорушення.

Конфіскація як стягнення за порушення митних правил полягає в примусовому вилученні товарів, транспортних засобів, зазначених у п. 3 ст. 461 МКУ, і безоплатній передачі їх у власність держави. Застосовується незалежно від того, чи є ці товари, транспортні засоби власністю особи, яка вчинила правопорушення. Конфіскація може бути застосована включно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, що визначаються МКУ та іншими законами України.

Транспортні засоби, що використовувались правопорушником для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України – це будь-які засоби авіаційного, водного, залізничного, автомобільного транспорту (в тому числі гужовий транспорт, велосипед), за винятком транспортних засобів, що використовуються виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України за чітко встановленим маршрутами та рейсами, що здійснюються відповідно до встановленого розкладу руху на підставі міждержавних (міжвідомчих) угод про транспортне сполучення.

Як адміністративне стягнення конфіскація може встановлюватися тільки законом і призначатися лише у випадках, пряме передбачених у відповідних статтях МКУ.

Конфіскація може бути призначена тільки судом як додаткове, так і як основне стягнення.

Відповідно до чинного законодавства постанови про конфіскацію приводяться у виконання державними виконавцями.

8.2.2 Строки накладання стягнень за порушення митних правил

Адміністративні стягнення у вигляді попередження, штрафу можуть бути накладені не пізніше як через два місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – не пізніше як через два місяці з дня його виявлення.

У разі відмови в порушенні кримінальної справи або її закриття за наявності в діях правопорушника ознак порушення митних правил стягнення штрафу у вигляді попередження може

бути накладено не пізніше як через місяць з дня прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи або її закриття.

За загальним правилом, строки для притягнення до адміністративної відповідальності не можуть перевищувати двох місяців (включно з п'ятнадцятиденним терміном розгляду справи) при адміністративному основному стягненні у вигляді попередження, штрафу. Встановлення такого порівняно невеликого терміну для накладання адміністративного стягнення викликане не тим, що ефективність заходів, які застосовуються за здійснення порушення митних правил, зростає, якщо призначення і виконання цих заходів максимально наближені до моменту здійснення правопорушення, і вони здійснюються оперативно.

Для більшості адміністративних проступків моментом, з якого починається перебіг строку давності, є день здійснення правопорушення. Разом з тим для так званих проступків, що тривають, дата початку відліку двомісячного терміну настає з моменту його виявлення.

Строки притягнення до адміністративної відповідальності обчислюються добами та місяцями. При обчисленні строків не береться до уваги той день, від якого починається строк. При цьому строк завершується в 24 години останньої доби встановленого терміну.

Конфіскація товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил, товарів за спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувались для приховування безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, транспортних засобів, що використовувались для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України, застосовується незалежно від часу вчинення або виявлення порушення митних правил.

8.3 Порядок провадження у справах про порушення митних правил

Провадження в справах про порушення митних правил є самостійним різновидом провадження у справах про адміністративні правопорушення і становить систему процесуальних норм, що визначають порядок, форми та методи діяльності митних органів та їх посадових осіб, пов'язаних з притягненням до адміністративної відповідальності осіб, винних у вчиненні митних правопорушень.

Провадження у справах про порушення митних правил можна визначити як сукупність послідовних дій уповноважених посадових осіб митних органів, спрямованих на виконання завдань, що стоять перед провадженням. Діяльність посадових осіб складається з системи взаємопов'язаних між собою процесуальних дій. Вся система процесуальних дій і окремі дії здійснюються у передбаченому МКУ процесуальному порядку, обов'язковому для усіх суб'єктів провадження.

Процес правозастосування у справах про порушення митних правил складається із сукупності стадій, що змінюють одна одну у чітко визначеній послідовності.

Порядок притягнення до адміністративної відповідальності за порушення митних правил передбачає такі стадії:

- порушення справи про порушення митних правил;
- розгляд справи і винесення рішення справи;
- оскарження або опротестування постанови у справі;
- виконання рішення у справі.

Провадження у справі про порушення митних правил вважається розпочатим з моменту складання протоколу про порушення митних правил.

Посадова особа при розгляді справи про порушення митних правил зобов'язана з'ясувати: чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна дана особа в його вчиненні, чи підлягає вона адміністративній відповідальності, чи є обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність, чи є підстави для звільнення особи, що вчинила правопорушення, від адміністративної відповідальності, а також з'ясувати інші

обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Протокол про порушення митних правил мають право складати:

1) посадові особи, які відповідно до посадових інструкцій уповноважені здійснювати митний контроль, митне оформлення і пропуск товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України і які безпосередньо виявили порушення митних правил;

2) посадові особи митних органів, які згідно з посадовими обов'язками мають право;

3) інші посадові особи, уповноважені керівником центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи, або керівником митниці.

Протокол про порушення митних правил повинен містити такі дані:

1) дату і місце його складання;

2) посаду, прізвище, ім'я, по батькові посадової особи, яка склала протокол;

3) необхідні для розгляду справи відомості про особу, яка притягується до відповідальності за порушення митних правил, якщо її встановлено;

4) місце, час вчинення, вид та характер порушення митних правил;

5) посилання на статтю цього Кодексу, що передбачає адміністративну відповідальність за таке порушення;

6) прізвища та адреси свідків, якщо вони є;

7) відомості щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення та документів, вилучених згідно статтею МКУ;

8) інші необхідні для вирішення справи відомості.

Протокол підписується посадовою особою, яка його склала. Якщо при складенні протоколу була присутня особа, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, протокол підписується і цією особою, а за наявності свідків – і свідками.

Якщо особа, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, відмовляється підписати протокол, до протоколу вноситься відповідний запис. Особа, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, має право дати пояснення та висловити зауваження щодо змісту протоколу, а також письмово викласти мотиви своєї відмови від підписання протоколу. Власноручно викладені цією особою пояснення додаються до протоколу, про що до протоколу вноситься відповідний запис із зазначенням кількості аркушів, на яких подано такі пояснення.

У разі потреби в протоколі зазначаються також місце, дата і час розгляду справи про порушення митних правил.

Протокол складається у двох примірниках, один з яких вручається під розписку особі, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил.

Протокол, а також вилучені товари, транспортні засоби комерційного призначення та документи, зазначені в протоколі, передаються до митниці, в зоні якої виявлено порушення митних правил.

Доказами у справі про порушення митних правил є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку встановлюються наявність або відсутність порушення митних правил, винність особи у його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Такі дані встановлюються:

- 1) протоколом про порушення митних правил, протоколами процесуальних дій, додатками до зазначених протоколів;
- 2) поясненнями свідків;
- 3) поясненням особи, яка притягується до відповідальності;
- 4) висновком експерта;
- 5) іншими документами.

8.4 Процесуальні дії у справах про порушення митних правил

У справі про порушення митних правил процесуальні дії проводяться з метою отримання доказів, необхідних для правильного вирішення цієї справи.

До процесуальних дій належать:

- 1) складання протоколу про порушення митних правил;
- 2) опитування осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, свідків, інших осіб;
- 3) витребування документів, необхідних для провадження у справі про порушення митних правил, або належним чином завірених їх копій чи витягів з них;
- 4) тимчасове вилучення товарів, транспортних засобів, зазначених у пункті 3 статті 461 МКУ, та документів на них;
- 5) митне обстеження;
- 6) пред'явлення товарів, транспортних засобів і документів для впізнання;
- 7) експертиза;
- 8) взяття проб та зразків для проведення дослідження (аналізу, експертизи).

Під час проведення процесуальних дій, зазначених у пунктах 2, 4-6, 8 частини другої статті, складаються протоколи, форми яких встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фінансів.

Гл. 71 МКУ містить правові норми, що регламентують процес доказування у справах про порушення митних правил (далі – ПМП), тобто отримання, перевірку та оцінку доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для правильного вирішення справи. Порушення митних правил є адміністративним правопорушенням, тому основними нормативними актами виступають МКУ та Кодекс України про адміністративні правопорушення.

Фіксація зазначених процесуальних дій здійснюється відповідно шляхом:

- складання протоколу про ПМП, форма якого встановлюється відповідно до чинного законодавства;
- витребування документів, необхідних для провадження у справі ПМП, встановленої форми відповідно до вимог чинного законодавства;
- вилучення товарів, транспортних засобів і документів. Митне обстеження, пред'явлення товарів, транспортних засобів та документів для впізнання, взяття проб та зразків для проведення дослідження, - складається протокол, форма якого встановлюється відповідно до чинного законодавства;
- призначення експертизи – форма документа встановлюється відповідно до вимог чинного законодавства.

При провадженні процесуальних дій повинні дотримуватись права учасників цих дій. У тих випадках, коли до участі в справі допущений адвокат або представник особи-правопорушника, що здійснює юридичну допомогу, він може бути присутнім при проведенні процесуальних дій, що провадяться за участю підзахисного. Особам, що беруть участь у проведенні процесуальної дії, роз'яснюються їх права та обов'язки. Всі зазначені процесуальні дії повинні здійснюватись та фіксуватись в порядку, передбаченому МКУ та відповідно до вимог чинного законодавства, інакше фактичні дані, отримані в результаті їх проведення, не можуть бути доказами. Дотримання вимог законодавства щодо провадження процесуальних дій, встановлених у зазначеній главі, має суттєве значення, оскільки неналежне виконання хоча б однієї процесуальної дії є порушенням процесуальних норм, що в свою чергу є підставою для відміни постанови митного органу у справді про ПМП.

Складання протоколу про порушення митних правил регламентується МКУ. Форма протоколу про порушення митних правил встановлюється Департаментом митної служби.

8.5 Оскарження та виконання постанов у справах про порушення митних правил

8.5.1 Оскарження постанов у справах про порушення митних правил

Постанова у справі про порушення митних правил може бути оскаржена особою, стосовно якої вона винесена, або представником такої особи.

Скарга на постанову митниці регіонального підпорядкування може бути подана до відповідної регіональної митниці або до місцевого суду за місцезнаходженням митниці, яка винесла постанову.

Постанова регіональної митниці щодо скарги на постанову підпорядкованої їй митниці може бути оскаржена до спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи або до місцевого суду за місцезнаходженням цієї регіональної митниці.

Постанова регіональної митниці, митниці центрального підпорядкування може бути оскаржена до спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи або до місцевого суду за місцезнаходженням відповідної регіональної митниці, митниці.

Якщо у випадках, зазначених у частинах другій, третій та четвертій цієї статті, постанова митного органу одночасно оскаржується до митного органу вищого рівня та до суду і суд приймає скаргу до розгляду, розгляд аналогічної скарги митним органом вищого рівня припиняється.

Постанова спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи у справі про порушення митних правил, а також його постанова щодо скарги на постанову іншого митного органу у такій справі можуть бути оскаржені до місцевого суду за місцезнаходження спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі справи.

Скарга на постанову митного органу подається протягом десяти днів з дати вручення зацікавленій особі копії постанови у справі або повідомлення про прийняте рішення. У разі, якщо цей

строк пропущено з поважних причин, він за заявою зацікавленої особи може бути поновлений відповідно регіональною митницею, спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи або судом.

Законність та обґрунтованість постанови митниці у справі про порушення митних правил можуть бути перевірені судом або центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи, а постанови центрального органу виконавчої влади у сфері митної справи – судом у зв'язку з поданням адміністративного позову, принесенням протесту прокурором або в порядку контролю.

За результатами перевірки центральний орган виконавчої влади, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи, що проводить перевірку, приймає одне з таких рішень:

1) про залишення постанови без змін, а скарги – без задоволення;

2) про скасування постанови і надіслання справи на новий розгляд;

3) про скасування постанови та закриття справи;

4) про зміну виду адміністративного стягнення в межах відповідальності, що передбачена за відповідне порушення митних правил, з тим однак, щоб це стягнення не було посилено.

Копія рішення по скарзі на постанову у справі про порушення митних правил протягом трьох днів з дня його винесення надсилається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи, особі, стосовно якої винесено постанову, поштовим відправленням з повідомленням про вручення.

У разі скасування постанови у справі про порушення митних правил суми штрафів повертаються особам, які притягалися до адміністративної відповідальності за це правопорушення, або уповноваженим ними особам з державного бюджету територіальними органами центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацією державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, за поданням відповідних митних органів.

Перевірка законності та обґрунтованості постанови у справі про порушення митних правил судом здійснюється у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України.

8.5.2 Виконання постанов у справах про порушення митних правил

Постанови митних органів про накладання адміністративних стягнень за порушення митних правил є обов'язковими для виконання.

Постанова митного органу про накладання адміністративного стягнення за порушення митних правил підлягає виконанню після закінчення строку оскарження.

Митний орган, який виніс постанову про накладання адміністративного стягнення за порушення митних правил, виконує її самостійно або через державного виконавця.

У разі винесення митним органом кількох постанов про накладання адміністративних стягнень за порушення митних правил щодо однієї особи кожна постанова виконується окремо.

Не підлягає виконанню постанова митного органу про накладання адміністративного стягнення за порушення митних правил, якщо її не було звернуто до виконання протягом трьох місяців з дня винесення.

Контроль за правильним і своєчасним виконанням постанови митного органу про накладання адміністративного стягнення за порушення митних правил здійснюється митним органом, який виніс постанову.

Постанова митного органу про накладання адміністративного стягнення за порушення митних правил у вигляді попередження виконується митним органом, який виніс постанову, шляхом оголошення постанови особі, яка притягується до адміністративної відповідальності, з врученням їй копії такої постанови.

Якщо постанова митного органу про накладання адміністративного стягнення у вигляді попередження вноситься за відсутності особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, копія постанови протягом трьох днів з дня її

винесення висилається зазначеній особі поштовим відправленням з повідомленням про вручення.

Штраф повинен бути сплачений особою, яка вчинила порушення митних правил, не пізніше 15 днів з дня вручення або надіслання їй копії постанови митного органу про накладання штрафу, а в разі оскарження постанови або принесення на неї протесту прокурором – не пізніше 15 днів з дня залишення скарги (адміністративного позову) без задоволення або відхилення процесу.

Сума штрафу вноситься особою, яка вчинила порушення митних правил, до державного бюджету у порядку, встановленому законодавством України.

У разі, якщо штраф не буде сплачено у строки, встановлені статтею МКУ, постанова митного органу або суду (судді) надсилається для примусового виконання до відділу державної виконавчої служби за місцем проживання або роботи порушника або за місцезнаходженням його майна.

Постанова митного органу або суду (судді), за якою стягнення штрафу проведено повністю, з відміткою про виконання повертається до митного органу або до суду, що виніс постанову. Штраф вноситься до державного бюджету.

Постанова суду (судді) про накладення адміністративного стягнення за порушення митних правил у частині конфіскації виконується державним виконавцем в установленому законом порядку.

У разі неможливості конфіскації товарів, транспортних засобів, зазначених у МКУ, з осіб, які вчинили порушення митних правил, державним виконавцем за рішенням суду в установленому законом порядку може стягуватися вартість цих товарів, транспортних засобів.

Витрати митного органу, пов'язані із зберіганням товарів, транспортних засобів, щодо яких прийнято постанову про конфіскацію, до моменту винесення такої постанови повинні бути відшкодовані особою, яка вчинила порушення митних правил. Порядок відшкодування зазначених витрат встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фінансів. Розмір суми, що підлягає відшкодуванню,

розраховується в порядку, передбаченому законодавством України для визначення собівартості платних услуг.

Постанова митного органу про накладення адміністративного стягнення за порушення митних правил на осіб, які проживають або перебувають за межами України, виконується за рахунок майна цих осіб, що знаходиться на території України.

У разі відсутності в Україні майна, що належить зазначеним у частині першій цієї статті особам, порядок виконання постанови митного органу про накладення на них адміністративних стягнень за порушення митних правил визначається законодавством України та укладеними відповідно до закону міжнародними договорами України з державами, на території яких проживають або перебувають ці особи.

Тема 9 Зовнішньоекономічні договори та їх види

9.1 Загальні положення

Основні засади реалізації державного, політичного, економічного суверенітету України полягають в поєднанні її самостійності при здійсненні і регулюванні зовнішньоекономічних відносин, з одного боку, та в сумлінному дотриманні зобов'язань, взятих Україною в рамках міжнародних договорів, з іншого боку.

Ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» встановлено, що зовнішньоекономічний договір (контракт) – це матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (суб'єктів) ЗЕД та їх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності.

Як правило, у випадках, що не передбачають обмежень, заборон чи застережень, встановлених законами або міжнародними договорами України:

- такий договір (контракт) укладається суб'єктом ЗЕД або його представником у простій письмовій формі;

- повноваження представника може впливати з доручення, статутних документів, договорів та інших підстав, а дії, які здійснюються від імені іноземного суб'єкта ЗЕД суб'єктом ЗЕД України, уповноваженим на це належним чином, вважаються діями цього іноземного суб'єкта ЗЕД;

- для підписання договору (контракту) не потрібен дозвіл будь-якого органу державної влади, управління або вищої організації;

- при складанні договору (контракту) суб'єкти ЗЕД мають право використовувати відомі міжнародні звичаї, рекомендації міжнародних органів та організацій.

Якщо зовнішньоекономічний договір (контракт) не відповідає вимогам законів або міжнародних договорів України, його може бути визнано недійсним у судовому порядку.

9.2 Основні вимоги до форми зовнішньоекономічних договорів

Права та обов'язки сторін зовнішньоекономічного договору (контракту) визначаються матеріальним та процесуальним правом місця його укладання, якщо сторони не погодили інше, і відображаються в умовах договору (контракту). Такі умови поділяються на обов'язкові та додаткові.

До умов, які обов'язково повинні бути передбачені в договорі (контракті) та становлять основу додержання його форми, належать:

- назва, номер договору (контракту), дата та місце його укладання;

- преамбула;

- предмет договору;

- кількість та якість товару;

- базисні умови постачання товарів;

- ціна та загальна вартість договору (контракту);

- умови платежів;

- умови приймання-здавання товару (робіт, послуг);

- упаковка та маркування;

- форс-мажорні обставини;

- санкції та рекламації;
- урегулювання спорів у судовому порядку;
- місцезнаходження (місце проживання), поштові та платіжні реквізити сторін.

9.3 Класифікація зовнішньоекономічних договорів

Суб'єкти ЗЕД мають право укласти будь-які види зовнішньоекономічних договорів (контрактів), крім тих, які прямо та у виключній формі заборонені законами України.

Класифікацію зовнішньоекономічних договорів можна здійснити за різними критеріями залежно від цілей, які при цьому ставляться. Наприклад, кількістю сторін, які беруть участь при укладанні договору (одно- та багатосторонні договори). Також залежно від послідовності досягнення цілей договори можна поділити на попередні та основні. За попереднім договором (як правило, протоколом про намір) сторони зобов'язуються у певний строк укласти в майбутньому основний договір. Договори можуть бути безстроковими та з визначеними термінами дії.

Залежно від наслідків укладання зовнішньоекономічні договори можна поділити на такі групи, за видами зовнішньоекономічної діяльності, які здійснюють в Україні суб'єкти ЗЕД відповідно до положень ст. 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»:

- договори про передання майна у власність (експорт та імпорт товарів, товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами ЗЕД та іноземними суб'єктами господарської діяльності та ін.);

- договори про передачу майна у тимчасове користування (орендні, в тому числі лізингові, операції між суб'єктами ЗЕД та іноземними суб'єктами господарської діяльності – лізинг, рейтинг тощо);

- договори про надання послуг та виконання робіт (надання суб'єктами ЗЕД України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності, зокрема: виробничих, транспортно-експедиційних, страхових, консультаційних, маркетингових,

експортних, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, управлінських, облікових, аудиторських, юридичних, туристських та інших, що прямо і виключно не заборонені законом України; надання зазначених вище послуг іноземними суб'єктами господарської діяльності та ін.);

- договори про сумісну діяльність (інвестиційні угоди, угоди про співробітництво та ін.);

- посередницькі договори (відповідно до зовнішньоекономічних операцій, при здійсненні яких право власності на товар не переходить до посередника (на підставі комісійних, агентських договорів, договорів доручення та ін.);

- інші види договорів відповідно до зовнішньоекономічної діяльності, не забороненої прямо і у виключній формі законами України.

9.3.1 Договори купівлі-продажу

Договори купівлі-продажу становлять більшість договорів у зовнішньоекономічній торгівлі. За цим договором продавець зобов'язується поставити товар, надати документи, що стосуються товару, та передати право власності на нього відповідно до умов зовнішньоекономічного договору, а покупець – сплатити вартість товару та прийняти постачання товару відповідно до вимог контракту.

У контракті купівлі-продажу неодмінною умовою є перехід права власності на товар від продавця (експортера) до покупця (імпортера). У цьому полягає основна відмінність договору купівлі-продажу від всіх інших договорів.

9.3.2 Договори зустрічної торгівлі

Зустрічна торгівля – сукупність комерційних угод, які передбачають поряд із закупівлею товарів зустрічне постачання певних товарів для досягнення балансу експортно-імпортних операцій.

У міжнародній практиці зустрічна торгівля застосовується у таких формах:

- бартерні (товарообмінні) угоди;
- зустрічна закупівля;
- зворотна закупівля;
- компенсаційне узгодження.

Бартерна (товарообмінна) операція у галузі зовнішньоекономічної діяльності – це один з видів експортно-імпортних операцій, оформлених договором між суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності України та іноземним контрагентом, що передбачає збалансований за вартістю обмін товарами, неопосередкований рухом коштів.

Угода зустрічної закупівлі передбачає, що продавець-експортер, крім продажу визначених договором товарів покупцеві, зобов'язується придбати певну кількість товарів, що виробляються в країні покупця.

Угода зворотної закупівлі використовується, зазвичай, у сферах розробки корисних копалин, будівництва підприємств. При цьому вартість робіт, виконаних однією стороною контракту, компенсується частково або повністю постачанням видобутих корисних копалин чи продукцією, що виробляється на збудованому підприємстві.

Компенсаційне узгодження – це угода, за якою експортер зобов'язується включити у перелік товарів сировину, компоненти або напівфабрикати для виконання обумовлених послуг у цій країні згідно з зовнішньоекономічною угодою.

9.3.3 Договори на виконання робіт та надання послуг

Зовнішньоекономічні угоди з переробки давальницької сировини. Операції з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах – це операції з перероблення (оброблення, збагачення чи використання) давальницької сировини в результаті технологічного процесу зі зміною коду по УКТЗЕД (незалежно від кількості виконавців), а також етапів (операцій з перероблення цієї сировини) з метою отримання готової продукції за відповідну плату.

9.3.4 Орендні операції

Договорами на оренду оформлюються відносини майнового найму, за якими орендодавець однієї країни передає орендарю з іншої країни майно в тимчасове користування за узгоджену плату. Предметами таких угод можуть бути технічне та технологічне обладнання, транспортні засоби, сільськогосподарські машини тощо.

У міжнародній практиці застосовуються угоди:

- рейтинг – короткотермінової оренди;
- хайринг – середньотермінової оренди;
- лізинг – довготермінової оренди.

Договір лізингу укладається у формі багатосторонньої угоди за участю лізингодавця, лізингоодержувача, продавця об'єкта лізингу або двосторонньої угоди між лізингодавцем і лізингоодержувачем.

Є такі види лізингу:

1) *фінансовий* – це договір лізингу, в результаті укладання якого лізингоодержувач на своє замовлення отримує в платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк, не менший, ніж той, за який амортизується 60% вартості об'єкта лізингу, визначений в день укладання договору;

2) *оперативний* – це договір лізингу, в результаті укладання якого лізингоодержувач на своє замовлення отримує у платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк, менший, ніж той, за який амортизується 90 % вартості об'єкта лізингу, визначеної в день укладання договору.

Є такі форми лізингу:

- зворотний;
- пайовий;
- міжнародний.

9.3.5 Договори про спільну інвестиційну діяльність

Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших

видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

Такими цінностями є: кошти, цільові банківські вклади, цінні папери, рухоме та нерухоме майно, майнові права.

Інвестиції у відтворення основних фондів і на приріст матеріально-виробничих запасів здійснюються у формі капітальних вкладень.

Інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій.

9.3.6 Торгово-посередницькі договори

До торгово-посередницьких договорів належать угоди, що опосередковують юридичні послуги з проведення зовнішньоекономічних операцій. Основним критерієм віднесення комерційної операції до посередницької є відсутність переходу до посередника права власності на товар.

Посередницькі операції регулюються нормами торговельного і цивільного права. Цивільний кодекс України передбачає два види представництва:

- доручення, оформлене договором доручення;
- комісія, оформлена договором комісії.

Співпрацюючи із закордонним посередником, українські підприємства використовують такі види договорів:

- консигнаційні;
- агентські;
- дилерські;
- дистриб'юторські;
- про франшизу;
- про факторинг та ін.

Зовнішньоторговельні угоди за договорами доручення та комісії (консигнації). При укладанні зовнішньоторговельних угод за участю українських посередників слід мати на увазі, що цивільне законодавство України передбачає можливість реалізації таких угод із використанням посередницьких послуг на основі договорів доручення та договорів комісії.

За договором доручення одна сторона (повірений) зобов'язується виконати від імені і за рахунок другої сторони певні юридичні дії (зокрема, укласти зовнішньоекономічну угоду).

За договором комісії одна сторона (комісіонер) зобов'язується за дорученням другої сторони (комітента) за винагороду укласти одну або кілька угод від свого імені за рахунок комітента. Тобто контракт з іноземним партнером укладається від імені комісіонера, але право власності на товари, що імпортуються чи експортуються за цим контрактом, до нього не переходить.

Договір консигнації є різновидом договору комісії.

Консигнаційні угоди передбачають постачання консигнантом товарів на консигнаційний склад агента (консигнатора) (в Україні – це митний ліцензійний склад) для їх подальшої реалізації на ринку консигнатора за визначений час. До моменту реалізації право власності на товар залишається за консигнатом.

Агентська угода – один із різновидів посередницьких договорів. За агентською угодою, власник товару (принципал) уповноважує посередника (агента) представляти принципала або діяти від його імені у відносинах з третіми особами. За агентської угоди зовнішньоекономічний договір може укладатись як від імені принципала, так і від імені агента, залежно від умов агентського договору.

На сьогодні набули поширення *дилерські* та *дистриб'юторські угоди*.

Тема 10 Службові особи митних органів

10.1 Службові особи митних органів

На службу до митних органів приймаються громадяни України, які за своїми діловими та моральними якостями, освітнім рівнем і станом здоров'я здатні ефективно виконувати покладені на митні органи завдання. При прийомі на роботу до

митних органів може встановлюватися випробування терміном до шести місяців.

Не можуть бути прийняті до митних органів особи, які були засуджені за скоєння злочину.

Службові особи митних органів, яким присвоюються персональні звання, приймають присягу державного службовця.

Службові особи митних органів мають єдиний формений одяг із відповідними відзнаками, зразки якого затверджуються Кабінетом Міністрів України. Службовим особам митних органів надається право зберігати, носити і застосовувати спеціальні засоби та зброю в порядку, що визначається чинним законодавством.

Вимоги службових осіб митних органів у межах їх повноважень обов'язкові для виконання громадянами та працівниками підприємств, установ, організацій.

Службові особи митних органів перебувають під захистом закону. Законодавством гарантується захист життя, здоров'я, честі, гідності, майна службових осіб митних органів і членів їхніх сімей від злочинних посягань та інших протиправних дій.

Права, обов'язки і відповідальність службових осіб митних органів визначаються Митним кодексом України, Положенням «Про порядок і умови проходження служби в митних органах України» та іншими нормативними актами.

Службові особи митних органів зобов'язані:

- неухильно дотримуватися вимог Конституції, Митного кодексу України, інших нормативних актів, що регламентують діяльність митних органів;

- активно захищати інтереси України, зберігати і примножувати її економічний потенціал, історичні та культурні цінності народу України;

- сумлінно, на високому професійному рівні виконувати службові обов'язки, накази та розпорядження безпосередніх і прямих начальників, підвищувати свої знання, вдосконалювати вміння та навички;

- постійно вдосконалювати роботу, пов'язану із здійсненням митного контролю, вести боротьбу з контрабандою та іншими порушеннями митних правил, виявляти при цьому ініціативність і наполегливість;

- не допускати порушень трудової дисципліни, а також вчинків, несумісних за статусом працівника митної служби, виявляти пильність, зберігати державну, службову та комерційну таємницю;

- ставитися з належною увагою до громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства, бути нетерпимими до будь-яких порушень їхніх прав, законних інтересів, приниження честі та гідності.

Конкретні обов'язки та права службових осіб митних органів визначаються на основі типових кваліфікаційних характеристик і відображаються в посадових положеннях та інструкціях.

За порушення трудової дисципліни, недбале та несумлінне ставлення до виконання своїх обов'язків службові особи митних органів несуть відповідальність відповідно до законодавства України.

За скоєні злочини службові особи митних органів притягаються до відповідальності згідно з кримінальним законодавством України.

10.2 Професійна освіта та науково-дослідна діяльність у сфері державної митної служби

Система професійної освіти у сфері державної митної справи включає:

- 1) підготовку фахівців з вищою освітою;
- 2) перепідготовку працівників митної служби України;
- 3) підготовку наукових та науково-педагогічних кадрів ;
- 4) підвищення кваліфікації працівників митної служби;
- 5) організацію навчання працівників митної служби без відриву від роботи.

Підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації працівників митної служби України та у спеціалізованому митному органі з питань підвищення кваліфікації фахівців та кінологічного забезпечення. Підготовка фахівців з вищою освітою для митної служби України за окремими напрямками

може здійснюватися також у вищих навчальних закладах іншого галузевого підпорядкування за державним замовленням.

Спеціалізовані навчальні заклади митної служби України можуть надавати освітні послуги за кошти фізичних та юридичних осіб згідно із законодавством.

Науково-дослідна діяльність, спрямована на забезпечення митних інтересів України, розвиток державної митної справи та професійної освіти в митній службі України, здійснюється науково-дослідною установою митної служби України та науково-дослідним підрозділами спеціалізованого вищого навчального закладу митної служби України.

Координація науково-дослідної діяльності у сфері державної митної справи здійснюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи.

Особам, які навчаються у спеціалізованому вищому навчальному закладі митної служби України за денною формою, на період навчання керівником зазначеного навчального закладу присвоюються звання «курсант», «старший курсант».

Особам, які навчаються у спеціалізованому вищому навчальному закладі митної служби України за денною формою, надається право носіння форменого одягу, встановленого для працівників митної служби України, з відповідними знаками розрізнення. Особам, які навчаються за державним замовленням, формений одяг видається в порядку та на умовах, визначених статтею 552 МКУ.

Особам, які навчаються у спеціалізованому вищому навчальному закладі митної служби України за денною формою, на весь період навчання відповідно до закону надається відстрочка у призові до Збройних Сил України.

Посадові особи митної служби України перебувають під захистом закону. Захист життя, здоров'я, честі, гідності, майна цих посадових осіб та членів їхніх сімей від злочинних посягань, інших протиправних дій здійснюється відповідно до Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» та забезпечується мірами відповідальності, передбаченими Кримінальним кодексом

України та Кодексом України про адміністративні правопорушення.

10.3 Завдання власної безпеки митних органів України

1 Виявлення, попередження та припинення фактів злочинних намірів щодо службової діяльності митних органів, їх співробітників і членів їх сімей, завдання шкоди економічним інтересам України.

2 Попередження проникнення до кадрового складу митних органів осіб, раніше засуджених за скоєні злочини або із злочинними намірами.

3 Захист життя і здоров'я співробітників митних органів та членів їх сімей від погроз та злочинних посягань у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків.

4 Виявлення та перевірка інформації щодо корупційних дій посадових осіб митних органів, ознак злочинних діянь, а також фактів порушення митного законодавства співробітниками митних органів.

5 Інформаційне забезпечення керівництва ДМСУ, регіональних митниць та митниць щодо оперативної обстановки у сфері власної безпеки та дотримання чинного законодавства при виконанні службових обов'язків посадовими особами митних органів.

6 Забезпечення керівництва митних органів, кадрових підрозділів інформацією для використання в проведенні виховної та профілактичної роботи з особовим складом, зміцненні службової дисципліни, підвищенні пильності службовців митних органів.

7 Контроль за станом фізичної охорони і надійністю захисту службових приміщень митних органів, зберігання службових бланків та документів, печаток, зброї, боєприпасів, спецзасобів, а також матеріальних цінностей.

8 Збереження державної та службової таємниці у сфері діяльності митної служби, перекриття можливих каналів витоку такої інформації, захист електронного банку даних та іншої

узагальненої інформації, надходження якої стороннім особам може завдати шкоди державним інтересам.

9 Профілактика правопорушень та інших дій митних службовців, які завдають шкоди державі та компрометують митні органи.

Тема 11. Інформаційні технології та митна статистика

11.1 Використання сучасних інформаційних технологій в організації митної справи

Проголошення незалежності України поставило перед митними органами складні та відповідальні завдання, які вимагали принципово нових підходів та суттєвого внеску в справу державотворення, правопорядку, забезпечення захисту економічних інтересів, зміцнення економічного потенціалу країни.

Кількох митниць та пунктів пропуску, отриманих Митним комітетом України у 1991 р. у спадок від колишнього СРСР, було недостатньо, щоб вирішувати завдання, які стояли перед новою суверенною державою; крім того, частина з них перебувала у стадії незавершеного будівництва, власної інформаційної системи митна система України взагалі не мала.

За історично короткий термін ДМСУ було створено власну інформаційну структуру, розроблено та впроваджено програмно-інформаційні комплекси, побудовано транспортну мережу супутникового зв'язку та наземні канали зв'язку і, як наслідок, створено відомчу телекомунікаційну мережу, митні органи оснащено засобами обчислювальної техніки.

На сьогодні створено розгалужену (центральный орган управління, регіональні митниці, митниці, митні пости, спеціалізовані митні установи та організації, навчальні заклади), збалансовану, злагоджену митну систему.

Головною метою інформатизації ДМСУ є створення на основі сучасних інформаційних технологій програмних, технічних засобів та високошвидкісних наземних каналів зв'язку

з урахуванням світових досягнень у цій сфері інформаційної інфраструктури, спроможної забезпечувати інформаційну підтримку основних напрямів діяльності митної служби, сприяти вирішенню комплексу найважливіших поточних і перспективних завдань, що вирішують митні органи.

Єдину автоматизовану інформаційну систему ДМСУ (далі – ЄАІС) почали будувати в 1992 р. (рисунок 11.1).

На **першому етапі** (1992 – 1998 рр.) учасник зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД) подавав до митного органу паперовий примірник вантажної митної декларації (далі – ВМД). Інспектори спеціалізованих підрозділів (митної статистики) переносили інформацію до програмного забезпечення, розробленого ДМСУ. Далі інформація засобами фельд'єгерського зв'язку на магнітних носіях (дискетах) передавалась до Інформаційно-обчислювального центру ДМСУ, де проводились її накопичення та подальша обробка для підготовки різноманітної статистичної звітності.

Відомо, що розробка та впровадження комп'ютерних технологій стають більш ефективними, якщо здійснюються на основі єдиного системного проекту. Тому в 1993 р. було розроблено концепцію створення ЄАІС ДМСУ.

На **другому етапі** (1998 – 2001 рр.) ДМСУ розпочала впровадження в митних органах відомчої системи електронної пошти, що була побудована на базі програмного забезпечення корпорації «Lotus, - CC:Mail». Одночасно в країні почали формуватися брокерські фірми, що були посередниками між митними органами та учасником ЗЕД. Зазначені фірми подавали до митного оформлення разом із заповненим паперовим примірником ВМД її електронну копію. Це дало змогу значно скоротити час на перевірку декларації ще на етапі митного оформлення ВМД шляхом перевірки інформації з відповідних граф ВМД спеціалізованим програмним забезпеченням.

За розширенням зовнішньоекономічних відносин України та подальшим збільшенням обсягів зовнішньоекономічних операцій різко зросли потік та масштаби митної інформації.

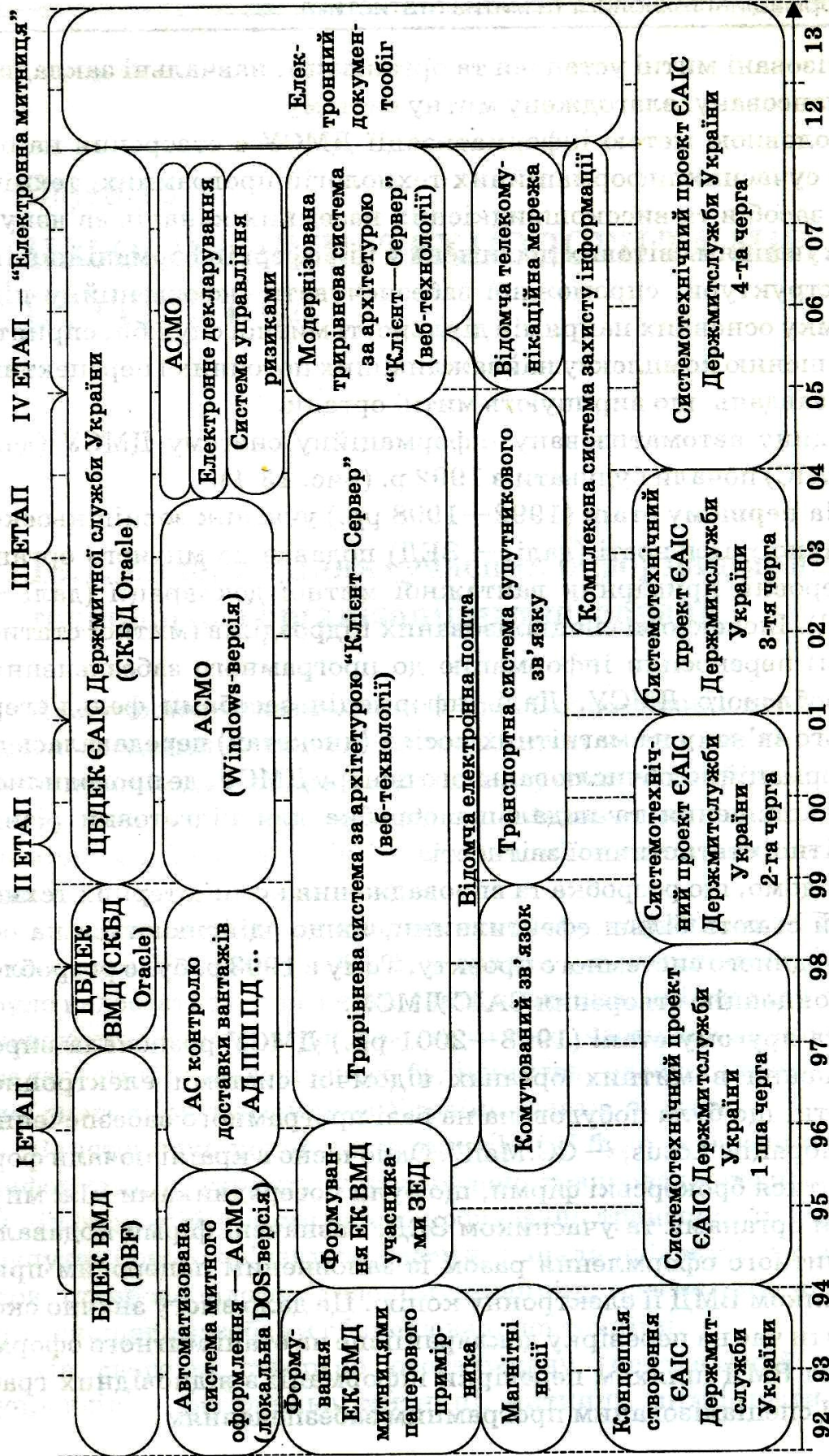

Рисунок 11.1 – Етапи впровадження інформаційних технологій у ДМСУ

Вже на другому етапі необхідно було вирішувати проблеми автоматизації митного оформлення, контролювати ввезення автотранспортних засобів на територію України, здійснювати контроль за доставкою в митниці призначення підакцизних товарів тощо. Вирішенням зазначених проблем виявилось прийняття рішення про створення загальнодержавної митної системи електронної пошти та оперативного контролю. У свою чергу надійне функціонування такої системи вимагало створення транспортної мережі супутникового зв'язку.

З початку 2001 р. розпочався третій етап (2001 – 2005 рр.) впровадження в митних органах ЄАІС ДМСУ. Однією з найбільших проблем із початку становлення Митної служби України було здійснення контролю за доставкою вантажів у митниці призначення. За допомогою сучасних інформаційних технологій було побудовано трирівневу систему «Клієнт – Сервер» з доступом користувачів до ресурсів серверів центральної бази даних через веб-сервер. Фахівці ДМСУ розробили та створили центральну базу даних, що дає змогу прикордонній митниці у реальному режимі часу з використанням відомчої телекомунікаційної мережі перевірити всі зазначені в декларації реквізити фірми, з'ясувати, чи дійсно ця фірма очікує зазначений вантаж тощо.

Головні принципи, на яких базується розвиток ЄАІС – це забезпечення системності, комплексності й узгодженості окремих заходів, включаючи модернізацію мереж передачі даних митних органів, розвиток телекомунікаційної інфраструктури й оптимізацію діючої відомчої телекомунікаційної мережі передачі даних, захист авторських прав та інформації, заходи інформаційної безпеки тощо.

Нині, на четвертому етапі (з 2005 р. і дотепер), значна увага приділяється впровадженню Автоматизованої системи митного оформлення «Інспектор-2006». Розробка цієї системи розпочалася ще у 1992 р., а з 1998 р. почалося її поетапне введення в експлуатацію. На цей час Автоматизована система митного оформлення «Інспектор-2006» охопила у повному обсязі контроль за переміщенням вантажів усіма видами транспорту за всіма митними режимами.

Нові технологічні схеми проведення митного оформлення вантажів не запроваджуються без розробки відповідного програмного забезпечення для поліпшення роботи інспекторського складу митних органів. Створені Регіональною інформаційною митницею Програмно-інформаційні комплекси (далі – ПІК) дають можливість будь-якій прикордонній митниці України за лічені хвилини, використовуючи відому телекомунікаційну мережу, виконувати операції, пов'язані з контролем за доставкою вантажів та проведенням оперативного аналізу ситуації зовнішньоекономічної діяльності. Запроваджена ефективна система електронного контролю за переміщенням вантажів до митниць призначення дає змогу швидко та якісно відстежувати переміщення вантажів від пункту пропуску на державному кордоні до внутрішньої митниці. Ця система відповідно до свого статусу вирішує загальнодержавні завдання із захисту економічних інтересів України, покладені на ДМСУ Президентом України та Урядом. Завдяки використанню системи недоставляння вантажів у митниці призначення скоротилося до 0,1 % загального вантажопотоку.

Ключовим елементом системи контролю за доставкою вантажів є центральна база даних (ЦБД). ЦБД дає можливість отримувати детальну інформацію за будь-яким критерієм даних, що містяться в електронних копіях ВМД.

ЦБД ДМСУ також є основою для формування різноманітних звітів, довідок, аналітичних матеріалів із зовнішньоекономічної діяльності України та окремих суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

У ДМСУ Регіональна інформаційна митниця здійснює розробку та впровадження інформаційних технологій, технічну підтримку та захист інформації в ЄАІС ДМСУ, проводить науково-технічну роботу, забезпечує митні органи засобами обчислювальної техніки, будує сучасну систему передачі даних, здійснює інформаційно-аналітичне забезпечення керівництва Митної служби України.

У системі митного оформлення вантажів інформаційна підтримка митних органів є одним із ключових елементів.

На сьогодні найважливішим завданням стала організація захисту інформації, яка обробляється в ЄАІС. З цією метою в

повному обсязі проведено обстеження місць та умов розташування об'єктів, які потребують захисту інформації, та розпочате поетапне впровадження комплексної системи захисту інформації.

Останнім часом здійснено вихід на новий рівень оперативної взаємодії з іншими органами державної влади. Налагоджено двосторонній оперативний доступ до інформаційних ресурсів міністерств і відомств.

11.2 Електронна митниця

Здійснення митної справи й ефективна діяльність ДМСУ можливі лише за умови забезпечення митних установ сучасними засобами обчислювальної техніки з метою організації автоматизованого інформаційного обміну як у межах митної служби, так і з іншими міністерствами та відомствами України, а також з митними адміністраціями іноземних держав. З часу створення ДМСУ велику увагу приділяють створенню, впровадженню, розвитку та модернізації ЄАІС.

Її основним призначенням є підвищення ефективності функціонування ДМСУ в цілому за рахунок обґрунтованого вибору сучасних технічних і програмних засобів, архітектури й технологій та рівня автоматизації основних процесів діяльності митних органів.

Упродовж 1998-2000 рр. введено в дію такий елемент ЄАІС, проводяться роботи зі створення та впровадження в експлуатацію програмного забезпечення з метою удосконалення митного оформлення та контролю за доставкою вантажів для запобігання незаконному ввезенню товарів і недоврахуванню платежів до бюджету в процесі зовнішньоекономічної діяльності.

У зв'язку з тим, що контроль за доставкою вантажів при ввезенні на митну територію України здійснюється з використанням ЦБД ЄАІС із регламентованим доступом кожного користувача, можливість внесення неправильних (фальсифікованих) даних зведена до мінімуму.

ЄАІС постійно вдосконалюється, з'являються нові програмно-інформаційні комплекси, які охоплюють все більше

функціональних напрямів роботи працівників митних органів, що, у свою чергу, дає змогу більш оперативно отримувати достовірні статистичні дані, проводити щоденний моніторинг надходження коштів до Державного бюджету України.

Фактично всі ПК, які розроблялись фахівцями ДМСУ, побудовані з використанням ЦБД. Це дало можливість акумулювати практично всю інформацію щодо митного оформлення вантажів і контролю за їх переміщенням, ведення баз даних про порушників митного законодавства, санкцій до учасників зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Зазначені ПК запроваджують автоматизацію процесів, які спрощують роботу провідних структурних підрозділів ДМСУ, а також надають можливість мати оперативну й актуальну інформацію за певний час чи на певну дату. Також вони дають змогу підвищити ефективність боротьби з економічною злочинністю за рахунок прозорості та своєчасного отримання всього масиву необхідної інформації.

У рамках ЄАІС ведеться постійний аудит роботи користувачів з ресурсами ПК ЦБД, тобто є змога отримати вичерпну інформацію щодо дій конкретного користувача в будь-який проміжок часу та ідентифікаційних даних ПЕОМ, з якої відбувався доступ до ЄАІС.

На сьогодні ДМСУ розроблено та впроваджено в експлуатацію значну кількість ПК, які забезпечують функціонування митних органів інформаційною підтримкою, розширюють їх функціональні можливості. Створення цих комплексів призначено:

- для забезпечення ведення реєстру книжок МДП та визначення недійсних книжок МДП;
- надання можливості перегляду реєстру ВМД за конкретним кодом товару, згідно з УКТЗЕД, за певний період, щодо конкретної митниці або щодо всієї митної системи;
- оформлення попередньої ВМД при ввезенні на митну територію України з будь-якою метою (крім транзиту) окремих видів товарів згідно з зазначеними переліками залежно від виду транспорту, яким перевозять товар;
- створення інформаційного банку даних про окремі групи товарів (так звані «групи ризику»), які містять спирт та можуть

імпортуватися або експортуватися з порушеннями митного законодавства щодо переміщення спирту;

- удосконалення організації роботи зі збирання, аналізу та оброблення інформації з питань правової роботи шляхом надання митним органам можливості використовувати в судовому провадженні факти, встановлені судом за аналогічними справами, встановлювати причини винесення судових рішень не на користь митних органів (неузгодженість актів законодавства, неправомірних дій як митних, так і інших державних органів тощо), здійснення аналітичних та статистичних спостережень;

- комплексної реалізації процесу проведення іспиту на конкурсній основі на заміщення вакантних посад у ДМСУ, що має на меті автоматизацію робочих місць певних фахівців із роботи з особливим складом митних органів ДМСУ (для Київського центру підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів);

- автоматизації робочих місць фахівців із роботи з особливим складом.

Проводяться роботи з удосконалення наявних ПК; з розробки нових ПК, їх тестування та підготовка до дослідної експлуатації.

Інформаційне забезпечення ДМСУ, як одне з основних завдань, охоплює комплекс робіт, спрямованих на аналіз та деталізацію питань митного контролю й оформлення вантажів, створення прогнозування зовнішньоторговельних операцій України та показників статистики зовнішньої торгівлі на базі діючих систем оперативної обробки інформації.

ЄАІС є основою для формування різноманітних звітів, довідок, аналітичних матеріалів із зовнішньоекономічної діяльності України та окремих суб'єктів ЗЕД.

Створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця». Стратегії розвитку суспільства засвідчують, що перемоги досягають ті структури, які накопичують та вміло використовують наявну інформацію. Збір і обробка великих обсягів інформації нині можливі з застосуванням інформаційних технологій, які реалізуються шляхом створення комплексних систем.

Провідні митні служби світу (Німеччини, Франції, Росії, Японії, Китаю, США, Канади та багатьох інших держав) також активно застосовують сучасні інформаційні технології.

Відповідно до тенденції світового розвитку встановлюються нові завдання щодо спрощення митних процедур та процедур логістики при постачанні товарів для ввезення та вивезення з території країни, зменшення ризиків порушення безпеки мешканців, для чого необхідно створювати електронні інформаційні системи, які будуть функціонально сумісні між аналогічними системами різних країн, доступні, керовані, безпечні, об'єднані та контрольовані.

Європейська спільнота шлях до цього вбачає у зменшенні різниці між митними процедурами країн світу та називає механізм її реалізації «Електронною митницею». Держави – члени ЄС вирішили діяти в межах структури «Електронної Європи» та затвердили Рішення ради Європейського Союзу щодо простого та безпаперового середовища для митних адміністрацій та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Цей план розрахований на впровадження до 2013 р. (рисунок 11.2). Для його реалізації планується внесення змін до МКУ, головною метою якого є застосування інформаційних технологій замість паперових.

Аналогічні завдання при втіленні новітніх технологій в митну справу ставлять перед собою митні адміністрації багатьох країн СНД, Азії та США. Вони відрізняються лише термінами реалізації та окремими деталями. Тому «Електронна митниця» - це не тільки утворення декількох країн – це майбутнє митної спільноти світу.

Виходячи із завдань, які формулюють держави для своїх митних служб, спробуємо окреслити загальне поняття «Електронна митниця».

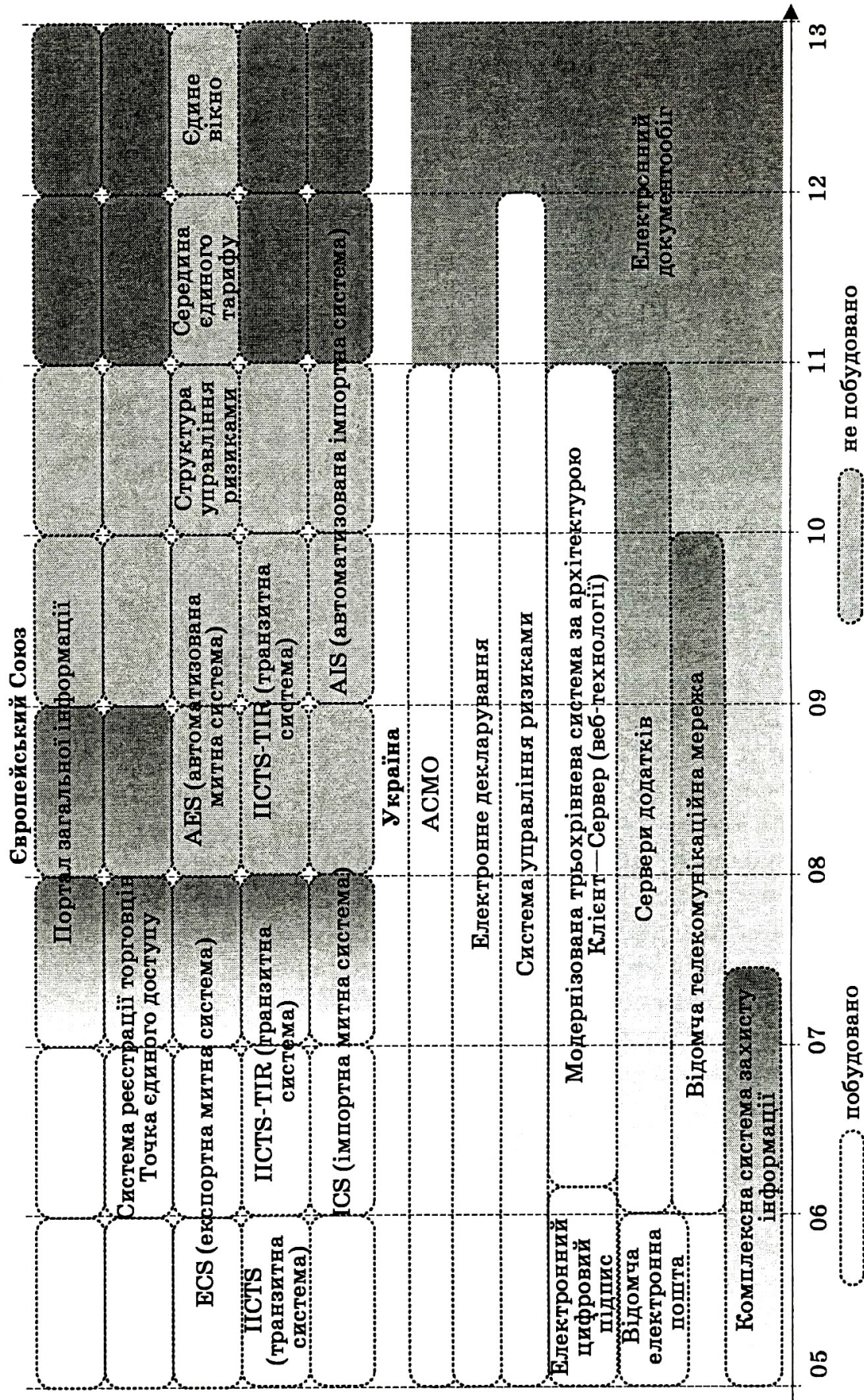

Рисунок 11.2 – План впровадження проєкту «Електронна митниця» в Європейському Союзі та Україні

«Електронна митниця» – це багатофункціональна комплексна система, яка існує у митних органах країни та поєднує інформаційно-комунікативні технології та сукупність механізмів їх застосування і дає можливість підвищити якість митного регулювання та вдосконалити митне адміністрування з метою забезпечення митної безпеки держави шляхом:

- технологічної підтримки безперервного двостороннього потоку електронної інформації від органів державної влади, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, митних адміністрацій інших держав до митної адміністрації країни, його накопичення та обробки;

- впровадження новітніх процедур автоматизації процесів митного контролю і оформлення та їх супроводження;

- створення та технічної підтримки організаційно-технічних систем для функціонування всеохоплюючих автоматизованих процедур оцінювання якості виконання митної справи;

- інформаційного забезпечення правоохоронної діяльності, контролю за переміщенням товарів та інших функцій, покладених на митні органи.

На сучасному етапі відбувається створення механізмів, які реалізують інформаційні технології митного оформлення та контролю за митною діяльністю.

Залежно від функцій, які виконує орган, що відповідає за створення та роботу електронного інформаційного середовища в митній службі, змінюється його структура та повноваження (рисунок 11.3). Зміну та розширення електронно-інформаційного комплексу, що є головним функціональним елементом цього органу, можна подати як перехід від інформаційного середовища до інформаційно-довідкової системи, яка, у свою чергу, потребує перетворення в автоматизовану виконавчо-контрольну.

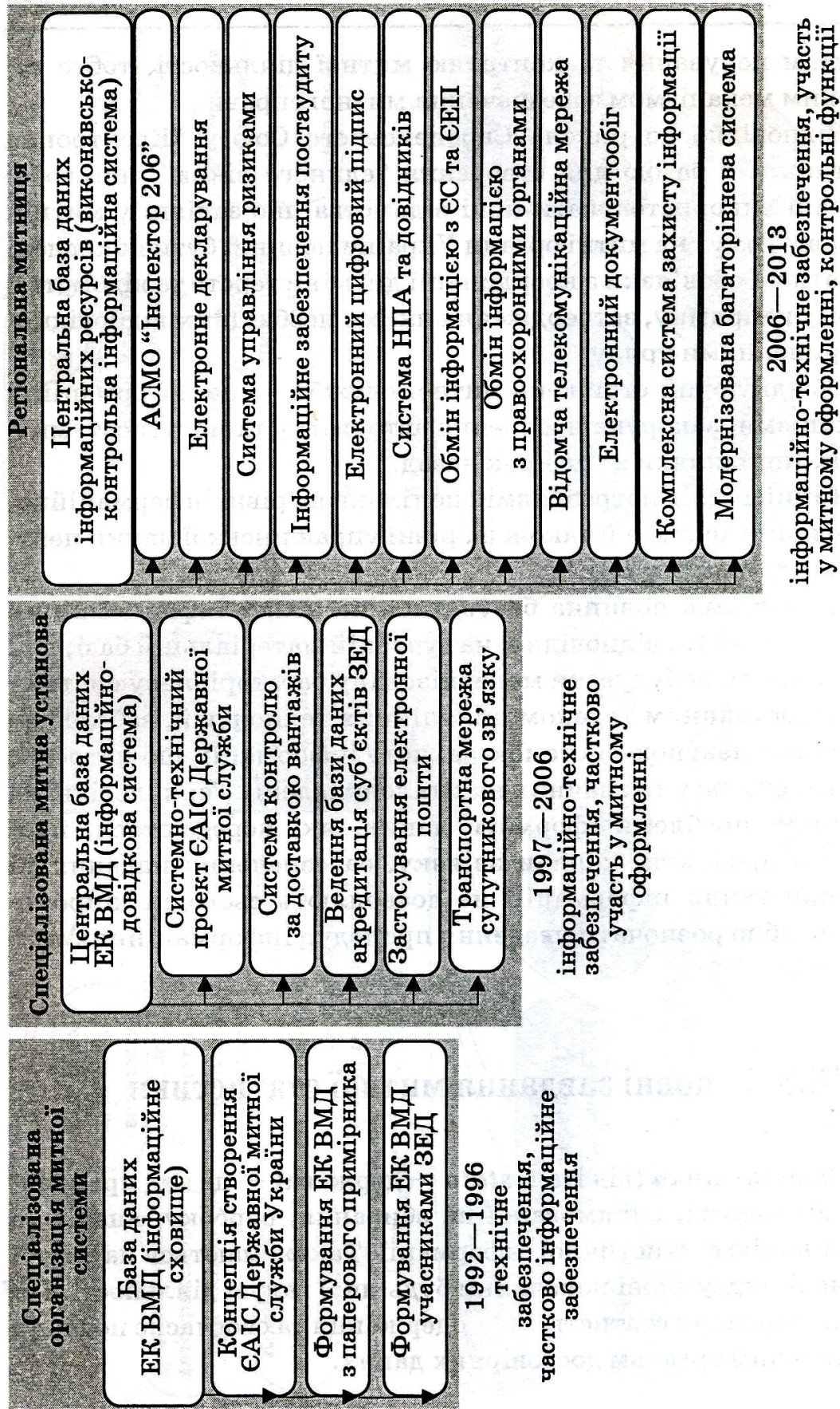

Рисунок 11.3 – Розвиток та організація електронного інформаційного середовища в ДМСУ

Наріжним каменем, на якому базується наведена система, є «Електронна митниця», елементами якої мають бути такі підсистеми, як електронне декларування; електронний документообіг; аналіз ризиків і керування ними; контроль за транзитом; єдина міжвідомча автоматизована система збору, збереження й обробки інформації, в тому числі від різних відомств; автоматизоване здійснення усіх видів державного контролю; уніфікована база нормативних та довідкових документів, які використовуються в митних цілях; інформаційне забезпечення постаудиту та правоохоронної діяльності. Тобто з додатка до митних процедур (рисунок 11.4) вона повинна стати ядром, стрижнем не тільки митних технологій, а ще й інструментом керування та контролю митної діяльності, тобто головним механізмом забезпечення митної справи.

Відповідно до рішень Європейського Союзу «Електронна митниця» є базою для створення «єдиного вікна», яке зобов'язані використовувати інші відомства, що задіяні у митній справі. Тому і на митні органи України повинні бути покладені додаткові обов'язки з координації дій міністерств та відомств у цьому напрямку, затвердження яких є необхідним за відповідними рішеннями уряду.

Об'єднуючий стрижень митної служби – це інформаційні механізми, запорука посилення авторитету та могутності митниці. Інші шляхи – це крок назад.

Такий підхід потребує змін не тільки на рівні інформаційного департаменту, а й також на рівні управлінської ланки центрального ДМСУ.

Ця система повинна базуватися на нових інформаційних технологіях та, відповідно, на сучасній матеріальній базі, яка дасть змогу побудувати модернізовану багаторівневу систему із застосуванням телекомунікаційних технологій, забезпеченою комплексною системою захисту інформації, що потребує тривалого часу та значних капіталовкладень. Технологічні та технічні проблеми (формати даних, які передаються, програмні продукти, канали зв'язку, забезпечення надання та використання інформації) не дозволяють сьогодні широкомасштабно розпочати введення процедур інформаційних технологій.

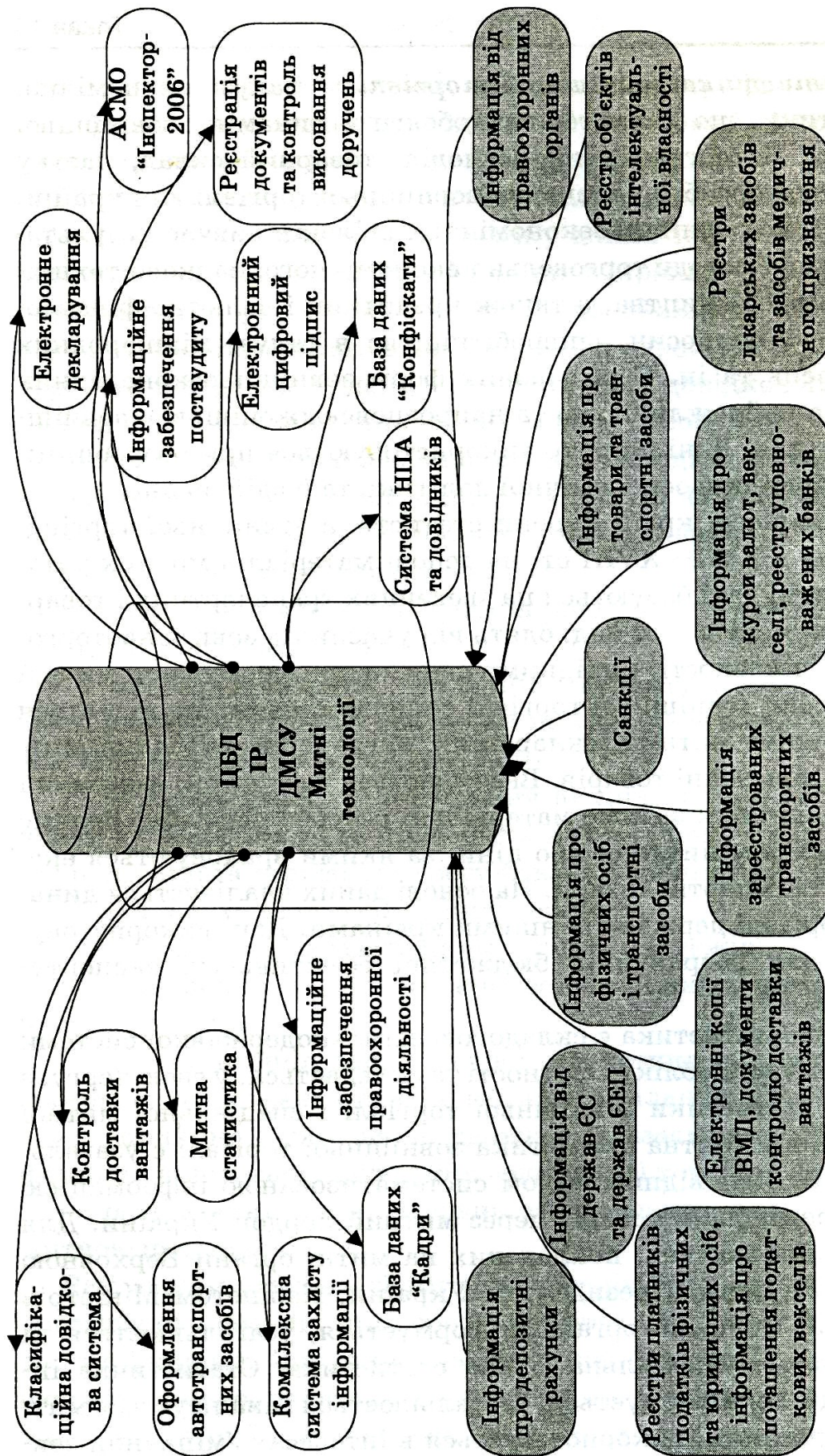

Рисунок 11.4 – «Електронна митниця» – механізм реалізації митної справи

Список літератури

1 Основи митної справи: Навч. посібник / В.А. Аргунов, В.П. Батіг, Є.М. Березний та ін.; За заг. ред. Ю.П. Соловкова, П.В. Пашка. – Харків: Видавнича група “РА-Каравелла”, 2000. – 320 с.

2 Дем'янчук В.С., Момотенко В.Я., Полатайко Р.Б. Технічні засоби митної служби. – К., 1997. – 126 с.

3 Митний кодекс України. – К.: ВРУ, 2012.

4 Альошинський Є.С. Контрабанда та порушення митних правил: Консп. лекцій з дисципліни “Митна справа на транспорті”. – Харків: УкрДАЗТ, 2004. – Ч. 3.

5 Основи митної справи в Україні: Підручник / За ред. П.В. Пашка. – К.: Знання, 2008. – 651 с.

6 Митна справа: Підручник / А.А. Дубиніна, С.В. Сорокіна, О.І. Зельніченко. – К.: ВД „Професіонал”, центр навчальної літератури, 2010. – 320 с.

7 Основи зовнішньоекономічної діяльності. 3-тє вид. переробл. та допов.: Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 432 с.

8 Митні інформаційні технології: навч. посібник / О.Ф. Волик, О.В. Кащєєва, І.В. Дорда та ін.; за ред. П.В. Пашка; передмова А.В. Толстоухова. – К.: Знання, 2011. – 391 с.

